ВІСНИК

Київський університет
імені Тараса Шевченка

СОЦІОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА

Випуск 7

До вісника увійшли статті аспірантів та пошукувачів факультету соціології та психології. Загальний зміст надас можливість зрозуміти основні напрямки творчих пошуків та інтересів молодих вчених, актуальність завдань, що вони перед собою ставлять. Теми наукових розробок свідчать про відгук дослідників на проблеми та запити соціальної практики, про потребу активної участі в процесах суспільного будівництва та продуктивних соціальних перетворень.

Для науковців, викладачів та соціальних працівників, студентів.

The Hereld inkludes the post graduats' articles of the sociollogical and psycological faculty. The general content of the articles gives the possibility to understand the essencial directions, of creative research and the young scientists inclinations, the urgency of the tasks, which they set themselves.

The scientific subjects being worked out testify to their responce to the problems and demands in social practical work, to the necessities of the active participation in the processes of social construction and fruitful social trasformations.

These articles are meant for scientists, professors, workers in social spheres as well as students.

Редакційна колегія:

Волович В.І., д-р філос. наук, проф. (голов.редактор); ***Горбачик А.П.***, канд. фіз.-мат.наук, доц. (заст. голов. редактора); ***Казміренко В.П.,*** д-р психол. наук, проф. (заст. голов. редактора): ***Рудоміно-Дусятська О.В.,*** канд. психол. наук, доц. (відповід. секретар); ***Алексюк А.М.***, д-р пед. наук, проф., ***Бурлачук Л.Ф.,*** д-р психол. наук, проф.; ***Губерський Л.В.,*** д-р філос. наук, проф.; ***Заслуженюк В.С.***, д-р пед. наук,, проф., ***Коваль Л.Г.,*** д-р пед. наук, проф., ***Корнєв М.Н.,*** канд. психол. наук, доц.; ***Максименко С.Д.***, д-р психол. наук, проф., ***Паламар Л.М.,*** д-р пед.наук, проф., ***Плахотнік О.В.,*** д-р пед. наук, ***Ручка А.О.,*** д-р соціол. наук, проф., ***Сагач Г.М.***, д-р пед.наук, проф., ***Тарасенко В.І.,*** д-р соціол. наук , проф.; ***Тихонова Т.Б.,*** канд.психол.наук, доц., ***Титаренко Т.М.,*** д-р психол.наук, ***Трофімов Ю.Л.***, д-р психол. наук, проф., ***Яковенко Ю.І.***, д-р соціол. наук, проф

Адреса редакційної колегії: 252017 МПС, Київ, вул. Володимирська. 64, Київський університет, кафедра загальної та інженерної психології, тел. 221-32-25.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

© ВЦ "Київський університет",1999

Загалом результати дослідження дозволяють стверджувати, що вивчення умов виникнення й розвитку, а також пошук ефективних засобів боротьби з наслідками різних форм стресових станів є однією з важливих сфер практичного використання психологічних знань, зокрема, у галузі спортивної діяльності. Необхідно зазначити, що тренери й психологи, які працюють у командах, повинні враховувати екстремальність спортивної діяльності, що створює сприятливі умови для розвитку різних форм стресових станів, найтяжчі з яких справляють сильний негативний вплив на загальний функціональний стан спортсмена, істотно погіршуючи результати його професійної діяльності. Тому спортивні психологи, як і тренери, зобов'язані своєчасно реагувати на зміни у психологічному стані спортсмена, враховуючі його особистісні якості. Значну увагу слід приділяти психокорекційній роботі зі спортсменами у період їх реабілітації після перенесеної психологічної травми: а) залежно від характеру травми, а також, як зазначалося вище, від індивідуальних властивостей спортсмена; б) як корегуючий вплив психолог може використовувати, наприклад, різні заспокійливі модифікації аутогенних та психорегулюючих тренувань або різні форми підтримуючої психотерапії.

Очевидно, більш поглиблене вивчення динаміки й виявів травматичного стресового стану в спорті надасть можливості для розробки більш широкого комплексу психокорегуючих заходів, спрямованих на позбавлення спортсмена руйнуючих наслідків травматичного стресового стану.

1.*Кірсенко Т.С.* Проблемність переживання травматичних ситуацій//Вісн. Київ. ун-ту. Соціологія, психологія, педагогіка.–1998.–Вип. 5. 2.*Рубінштейн С.Л.*Основы общей психологии: В 2 т. –М.,1989.–Т.2. 3.*Кокс Т.* Стресс.–М.,1981.

This article deals with there search of sportsmen' attitudes towards psychotraumatic situation as a unit of determinants under stress fulstate and experience demotions. Them ainprofiles and types of psychotraumatic situations were determined. Possible ways for overcomming negative psychotraumatic states are recommended for sport coaches and sportpsychologists.

Надійшла до рідколегії 12.03.99

ПЕДАГОГІКА

О.В.Корнієнко, канд. психол. наук

КОНЦЕПЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРАТИВНОГО КУРСУ "БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ" НА ФАКУЛЬТЕТІ СОЦІОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Розглянуто можливості та майбутні напрямки дослідження та навчання: питання здоров'я, психосоматичного стану (проміжного стану) та хвороби людей різних вікових категорій: дітей, підлітків, молоді, людей середнього віку, літніх людей.

На рівні повсякденного життя конкретної особистості гучні заклики до міжнародної, політико-економічної, військово-промислової, наукової, матеріально-технічної, інтелектуальної безпеки суспільства сприймались як віддалена перспектива, яка не могла мати конкретного значення для пересічних громадян України різних вікових категорій: дітей, підлітків, молоді, людей середнього віку, літніх людей.

За останні роки в засобах масової інформації, науково-популярній та методичній літературі став широко обговорюватися термін "Безпека життєдіяльності". Логічним буде визначення суті даного терміна. Що розуміють фахівці під цим поняттям? Вперше група українських вчених [1] у навчальному посібнику "Безпека життєдіяльності" (для середньо-спеціальних та вищих навчальних закладів) з комплексних позицій розкрила сутність небезпечного впливу біопсихосоціальних факторів на життєдіяльність природного, біологічного та соціального середовища. Інша група авторів [4] у роботі з подібною назвою більшою мірою орієнтувала читача на конкретні правила безпечної поведінки людини в умовах сучасного автоматизованого виробництва. Уперше в Україні було видано "Термінологічний словник з безпеки життєдіяльності", в якому було визначено базові поняття нової міждисциплінарної науки: охорона праці, відпочинку, санітарно-гігієнічні вимоги забезпечення трудового процесу, у межах багатоманітного поняття "безпека життєдіяльності" розкрито найбільш ефективні форми організації пожежної, радіаційної, транспортної, електричної безпеки [7]. В основному виділяється група екзогенних (зовнішніх) шкідливих факторів впливу на функціонування організму людини. Так, у навчальній програмі співробітника Міжрегіональної академії управління персоналом [2], крім перелічених вище форм, розглянуто психофізіологічні основи праці (навчального процесу, адаптації людей до умов трудового процесу, його ритму та темпу, а також виробнича гімнастика, обладнання кімнати психологічного розвантаження, етика виробничих стосунків). Говорячи про актуальність даного нормативного курсу на державному рівні, необхідно виділити той принциповий факт, що Міністр освіти України видав наказ № 182/200 від 20 травня 1995 р. про обов'язкове введення у всіх вищих навчальних закладах та для всіх спеціальностей дисципліни "Безпека життєдіяльності". У Київському університеті імені Тараса Шевченка також розгорнулося обговорення, апробація авторських програм викладачів на природничих та гуманітарних факультетах. Наказом ректора було затверджено програму з навчання керівних кадрів університету з курсу "Безпека життєдіяльності".

У методичних настановах [6] обґрунтовується актуальна проблема безпеки життєдіяльності та підтримання здоров'я людей середнього віку, де автор накреслює по суті нові перспективи бачення та впровадження в навчальний процес міждисциплінарної науки.

Науково-практичний зміст навчального курсу та перспективи його викладання (перший етап). На факультеті соціології та психології протягом 1997/98 навчального року проводилася апробація відповідного курсу з урахуванням

© О.В.Корнієнко, 1999

специфіки професійної діяльності випускників. Автором було розроблено міждисциплінарну, інтегровану програму авторського курсу "Безпека життєдіяльності", яку було обговорено і затверджена на одному із засідань кафедри психодіагностики та медичної психології. Ця дисципліна викладається в об'ємі 36 годин лекційних занять для студентів першого курсу: соціологів, психологів, соціальних педагогів – у першому семестрі. Формою контролю є написання самостійних творчих робіт, реферату та їх захист.

Основною метою викладання дисципліни "Безпека життєдіяльності"(перша частина) є поетапне формування мотивації до здорового способу життя (думок, настрою, відчуття та сприйняття, установки на відповідну поведінку, орієнтовану на збереження та підтримання здоров'я практично здорового населення: дітей, підлітків, молоді, людей середнього віку, літніх людей).

Реалізація даної мети відбувається на факультеті шляхом читання лекцій та проведення практичних занять за такими темами:

1. Необхідність дослідження основ безпеки життєдіяльності та підтримання здоров'я різних вікових категорій населення України та інших регіонів світу(міжкультурний, порівняльний аналіз).

2. Предмет науки – пошук шляхів діагностики, розвитку, формування, корекції та підтримання критеріїв психосоматичного здоров'я людей (міжкультурний аспект); об'єкт науки – здоров'я практично здорової людини (проміжний стан між здоров'ям та хворобою).

3. Міждисциплінарність науки про здоров'я, проміжний стан, хвороби та перспективи збереження генофонду населення Земної кулі XXI ст. (див.табл.)

Перелік навчальних дисциплін	*Зміст викладання матеріалу*
Філософія та релігія	Здоровий спосіб життя
Біологія та екологія людини	Біоекозберігаюча орієнтація життєдіяльності системи: природа – людина – суспільство – всесвіт
Психологія людини	Соціально-психологічні, психофізіологчні психодіагностичні критерії "здоров'я практично здорової особистості" сучасної людини
Соціологія медицини	Соціальна обумовленість здоров'я населення
Педагогіка здоров'я	Родинне виховання, традиції виховання здорових звичок, поведінки членів сім'ї
Сучасна медицина	Лікування, профілактика захворювання
Фізична культура	Оздоровчо-рекреаційна активність для підтримання оптимального психосоматичного здоров'я
Народна медицина українців та інших народів світу	Фітотерапія, гідротерапія, фізіотерапія, вербальна магія, магія води, вогню, землі, мінералів, чисел
Традиційна медицина	Оздоровчо-підтримуючі системи: китайської, індійської, арабської та іншої медицин
Окультна медицина	Фізіогноміка, френологія, хіромантія, хірономія, медична астрологія, графологія

4. Фундаментальне питання курсу – виділення цінності "Здоров'я практично здорової людини" в предметно-практичному щоденному житті.

5. Етапи формування критеріїв душевного (психічного), фізичного, морального здоров'я: відношення, сприйняття даних феноменів у працях фахівців різних часів та епох: античності, Середньовіччя, епохи Відродження, Просвітництва, сучасності(основні положення).

6. Контрольна (самостійна) робота на тему "Дослідження особистісних критеріїв психосоматичного здоров'я" та його захист.

7. Індивідуально-психологічна діагностика виявів поведінки, характеру, особистості студентів та аналіз рівня, стану критеріїв способу життя, здоров'я, ставлення до шкідливих факторів: паління, алкоголізму, наркоманії та інших відхилень.

8. Розробка, апробація та впровадження індивідуально орієнтованої програми способу життя, навчання, праці, відпочинку для підтримання психосоматичного здоров'я студентів.

9.Підготовка та захист самостійних творчих реферативних робіт. Завершальний етап першої частини курсу "Безпека життєдіяльності".

Продовжений етап навчального курсу (другий). Враховуючи глобальну кризову ситуацію в Україні в різних сферах життя: соціально-політичному, матеріальному, екологічної непередбачуваності, зневажливого та нерозумного ставлення людей до самих себе та оточуючого середовища, жахливої демографічної ситуації – ще більше зростає як індивідуальна, так і суспільна значущість відповідного розвитку, формування, оптимального підтримання психосоматичного здоров'я дітей, підлітків, студентської молоді України, вчасної профілактики, лікування початкових стадій захворюваності та корекції можливих відхилень функціонування організму. За останніми даними [5] в Україні вже припинилось природне відтворення населення – людей померло на 30% більше, ніж народилося. Дитяча смертність в Україні є найвищою в Європі, 80% вагітних жінок хворі (десять років тому ця цифра становила 30%), на тисячу новонароджених в Україні вмирає в містах 13, у селах 14 дітей. 80% українських дітей хворіють. Зростає кількість дітей з порушеною спадковістю. Лише за останнє десятиліття в Україні у п'ять разів збільшилася кількість неповноцінних дітей. До закінчення середньої школи 46% випускників набувають різних хронічних захворювань, 50% – морфофункціональних порушень. З 1986 р. на

5% щорічно зростає кількість народжених дітей-мутантів. Український народ опинився перед реальною загрозою вимирання.

Навчання сучасної молоді закономірно охоплює три важливі вікові групи: дитинство, підлітковий та юнацький вік, коли відбувається формування психофізіологічних якостей, а саме, інтелектуальних, емоційних, фізичних, психологічних тощо. Необхідно відмітити той факт, що одночасно з розвитком пізнавальної діяльності у підростаючого покоління відбувається становлення певних особливостей психосоматичного здоров'я майбутньої особистості. Це, очевидно, забезпечує поєднання всіх сторін навчально-виховного процесу: загально-гуманітарної, професійно орієнтованої підготовки, відвідування факультативних занять за інтересами чи спецкурсів за вибором. Методика навчання зводиться в класичному її вигляді до тріади – накопичення знань, умінь, практичних навичок (зі спробами їх впровадження в майбутній професійній діяльності). Загальновідомим фактом є орієнтація на перевагу інтелектуалізації навчально-виховного процесу за рахунок завищених, а досить часто і не відповідних віку, психофізичних можливостей, інтересів, мотивів, здібностей учнів, студентів. У результаті цього випускники шкіл, вищих навчальних закладів за станом психосоматичного здоров'я не в змозі повноцінно виконувати професійні обов'язки (швидко втомлюються, досить часто знаходяться в депресивному, неврозоподібному стані, важко переживають адаптацію до нових колективів, вступають у конфлікти в міжособистістних стосунках тощо).

Другу частину курсу також планується викладати в об'ємі 36 годин лекційних занять на тему: "Методи підтримання психосоматичного здоров'я в життєдіяльності людей різних вікових категорій"(друга частина) для студентів третього року навчання психологів, спеціалізації "клінічна психологія", виділяючи при цьому деякі специфічні аспекти цієї проблеми з урахуванням також загальнопсихологічної фахової орієнтації, наприклад, соціально-психологічні, психофізіологічні, психодіагностичні, медико-біологічні аспекти здоров'я, проміжного стану між здоров'ям та хворобою.

Метою викладання другої частини навчального курсу є ознайомлення та навчання студентів альтернативним способам збереження, підтримання та розвитку на індивідуально відповідному рівні компонентів психічного (душевного), соматичного (тілесного) здоров'я (практично здорової людини) та розробка цілісних моделей об'єктивних та суб'єктивних критеріїв здорового способу життя: дітей, підлітків, молоді, людей середнього віку, літніх людей.

Основними завданнями можуть бути такі:

1. Дослідження біопсихосоціальної (холістичної) моделі цілісності людини за концепцією [9].
2. Можливості використання континуальності феноменів: хвороба, нейтральний стан, лікування здоров'я, профілактика, підтримання, розвиток моделей благополуччя людини [8,10].
3. Медико-біологічні, соціально-психологічні, міжкультурні, психофізіологічні особливості конкретних лікувальних, реабілітаційних, профілактичних, оздоровчо-підтримуючих, рекреаційних, просвітницьких програм (спрямованих на лікування хвороб та підтримання психосоматичного здоров'я особистості).
4. Комплексний підхід у дослідженні фундаментальних знань та практичних заходів: традиційної, сучасної, народної, окультної медицини та методів оздоровчо-підтримуючих програм. Індивідуальна орієнтація ефективності комплексного впливу на психосоматичну сферу особистості.
5. Впровадження індивідуально-психологічної трьохетапної методики навчання елементам масажу (класичного, східного, само- та взаємомасажу) для оптимізації навчально-виховного процесу, зниження стресогенності щоденного життя та підтримання високої розумової та фізичної працездатності студентів третього курсу факультету соціології та психології. Планується проведення лекційно-практичних занять з демонстрацією навчального матеріалу на слайдах. В основу було покладено авторську методику [3]:

– перший етап (теоретичний) – розповідь, демонстрація, техніки масажних прийомів на слайдах, схемах, ведення конспекту студентами;

– другий етап (практичний) – проведення масажних прийомів (класичних, східних методик) студентами на собі, один на одному, враховуючи можливості використання столів та стільців в аудиторіях факультету;

– третій етап (удосконалення масажних прийомів) – закріплення пройденого матеріалу через відпрацювання методики на членах сім'ї (враховуючи вікові, статеві особливості, бажання людей освоїти конкретну методику та техніку проведення масажних прийомів, наприклад, при головних болях, безсонні, простуді, підвищеному, зниженому артеріальному тиску, перевтомі тощо).

6. Знайомство та навчання студентів основам психічної саморегуляції та психогігієни: аутогенному тренуванню, його сучасним напрямкам, психом'язової релаксації, психотренінгу під час гри та вправ. Основною метою оволодіння навичками аутогенного тренування є його професійно-прикладне використання в різних сферах життєдіяльності: підвищеному нервово-емоційному напруженні, гіпокінезії та сенсорній депривації, профілактиці десинхронозу, навчанні, стимуляції здібностей та творчості. Навчання різним методам психічної саморегуляції супроводжується елементами пейзажної терапії (демонстрація слайдів тонізуючо-заспокійливої, мобілізаційної спрямованості).

Заключна частина (висновки, перспективи викладання дисципліни). У результаті викладання двох частин навчальних курсів "Безпека життєдіяльності" (перша частина) на першому курсі та "Методи підтримання психосоматичного здоров'я в життєдіяльності людей"(друга частина) на третьому курсі з'являється можливість для студентів відділення психології, спеціалізації "клінічна психологія" розширити обсяг науково-дослідницької, практичної діяльності в принципово новому напрямку, а саме, дослідженні проблем не тільки хворих людей (людинопатології), котрі знаходяться в кризовому стані – це філософія та методологія науки вчорашнього дня. На нашу думку, більш актуальним питанням є робота з "практично здоровими людьми", які більшу частину свого життя проживають у проміжному (передхворобливому) стані: невдоволеності собою та оточуючим світом, без надій, перспектив на майбутнє, досить часто відчуваючи психологічний, фізичний дискомфорт, стресогенність нашого буття, зазнаючи різноманітного впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів. У центрі уваги повинна бути проблема перспектив психосоматичного здоров'я молоді XXI ст. Чи є шанс у

молодого покоління України зберегти та розвити свої здібності, талант, проявити себе, самореалізуватися як в особистісному, так і у суспільному житті, цінити своє здоров'я ? У розв'язанні цієї проблеми має брати участь усе суспільство.

1. Безпека життєдіяльності/ І.П Пістун., В.Ф.Піщенюк, А.П.Березовецький. – Львів,1995. 2. Гравит В.А. Программа изучения дисциплины "Безопасность жизнедеятельности". – К., 1996. 3. Индивидуально-психологические особенности личности при использовании различных методик массажа для профилактики артериальной гипертензии: Метод.рекомендации /Сост. А.В.Корниенко, А.Я.Тихонова.. – К., 1990. 4. Луцик Р.В., Грабовский А.П. Безопасность жизнедеятельности. – К., 1995. 5. Основи соціоекології: Навч. посібник/ Г.О. Бачинський, Н.В. Беренда, В.Д.Бондаренко та ін. / За ред. Г.О.Бачинського. – К., 1995. 6. Основи безпеки життєдіяльності та підтримання здоров'я людей середнього віку: Метод. настанови / Упорядн. О.В.Корнієнко.- К., 1998. 7. Термінологічний словник з безпеки життєдіяльності / В.Л. Лущенков, Д.А.Бутко, О.В. Гранкіна та ін. .- К.,1995. 8. Antonovsky A. Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well. – San Francisco, 1987. 9. Lipowski, Z.J What does the word "psychosomatic" really mean? A historical and semantic inquiry // The psychosomatic approach: Contemporary practice and whole person care. – N. Y., 1986. 10. Ryan R.S., Travis J.W The wellness workbook. – Berkeley, 1981.

The article is about the possibility and future development of studying and teaching health ideas, psychosomatic state and diseases within different age groups: children, teenagers, adults and retired people. The author has prepared the two different teaching courses for the first and third year students of the sociology and psychology faculty. For the first year sociologists, psychologists, social workers is the "Health security and maintenance of life"(part 1)is for the first year students (sociologists, psychologists and social workers). For the third year psychologists who are oriented on "clinical psychology" is the "Methods of psychosomatic health improvement"(part 2) is for the third year students how are specialized in clinical psychology.

Надійшла до редколегії 06.04.99

Л.Т. Малікова, канд. філол. наук

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Розглядаються основні педагогічні умови розвитку мовленнєвої діяльності іноземних студентів просунутого етапу навчання, характеризується роль викладача в забезпеченні певних умов, що сприяють активізації мотиваційного потенціалу особистості в оволодінні нерідною мовою. Автор детально розглядає таку найважливішу педагогічні умову, як урахування викладачем мовних та мовленнєвих потреб студента – активного користувача мови, який свідомо впливає на навчальний процес. Формулюються та аналізуються розгорнуті зразки-схеми запитів від студентів до викладача під час роботи над лексикою.

У процесі роботи зі студентами, що вивчають нерідну мову, систематично вживається поняття "мовленнєва діяльність" як процес передачі та прийому повідомлення, тобто процес спілкування. Учасниками цього спілкування, або акту комунікації, є кожен студент групи, група студентів у цілому та викладач, який має бути не тільки досвідченим лінгвістом, але й добре володіти методикою викладання нерідної мови. Це означає, що викладач, враховуючи особливості психологічних, фізіологічних, психолінгвістичних аспектів мовленнєвої діяльності, "а також те, кого, чому і навіщо ми навчаємо, виявляє оптимальну організацію процесу навчання мовленнєвої діяльності, тобто те, як навчати" [1, с.17].

Важливою педагогічною умовою активізації мовленнєвої діяльності студентів є володіння викладачем різними аспектами презентації мовного (фонетичного, граматичного, лексичного тощо) матеріалу та одночасного, комплексного (що дуже важливо) використання їх у навчальному процесі.

Відомо, що знання будь-якої мови, перш за все нерідної, визначається головним чином обсягом словникового запасу особи. Тому в процесі навчання нерідної мови лексичний аспект набуває першорядного значення. Особливо важливу роль він відіграє для тих, хто навчається на просунутому етапі, зокрема, філологічного профілю, оскільки студенти повинні згідно з метою та завданнями, визначеними у програмах навчання іноземних студентів-філологів (це можуть бути і студенти так званого включеного навчання, і стажери), виявити високий рівень володіння мовою.

Наступною педагогічною умовою успішної роботи викладача, який працює в аудиторії такого рівня, є мінімалізація словника іноземної мови, її лексичного запасу і, разом з тим, навчання студентів такого численного масиву слів на основі їх усвідомлення та запам(ятовування. Отже, викладач постає перед складною педагогічною проблемою пошуку інноваційних методів організації навчального процесу, нових форм роботи з розвитку мовної та мовленнєвої компетенції студентів.

Важливою педагогічною умовою ефективної діяльності викладача іноземної мови є, як уже згадувалося, добра методична та лінгвістична підготовка. Теза "уявляти собі, чому, навіщо і як навчати" лежить в основі такої дисципліни, як педагогічна лінгвістика, "де мова описується не в собі і для себе, а з урахуванням того, що такий опис повинен у максимальній мірі відповідати потребам навчання даної мови як засобу передачі своїх і сприйняття чужих інформаційних станів" [2, с.216].

Розвиваючи думку відомого лінгвометодиста В.В.Морковкіна, наведену вище, слід підкреслити необхідність безпосереднього врахування також потреб тих, хто навчається мови як засобу спілкування. Це актуалізує проблему, до розв'язання якої вже зверталося багато педагогів та методистів, – проблему "викладач та студент у навчальному процесі, їх вплив та взаємовплив". Під час обговорення цієї проблеми провідна роль у процесі навчання іноземної мови відводилась, як правило, викладачеві. Останнім часом дослідники (див., наприклад, роботи Т.І.Левченко, О.О.Татьянченко) підкреслюють необхідність забезпечення певних педагогічних умов, які сприяють максимальній активізації

© Л.Т. Малікова, 1999